

Nüzûlünden Günümüze Kur'an-ı Kerim Bilgileri
(Dr. Osman Keskiöğlü, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 7. Baskı,
2014, s. 336)

Azim KARTAL*

Kur'an tarihi alanında yazılmış olan bu eser kapsayıcı bir şekilde hem kıraat ilmi alanında bilgi vermekte hem de Kur'an-ı Kerim'in günümüze kadar şekilsel yönden geçirmiş olduğu evrelerden bahsetmektedir. Özellikle eser telif edildiği dönem bakımından bu alanda oldukça önemli bir yere sahiptir. Bugüne kadar yapmış olduğu baskılar da bu iddiayı doğrulamaktadır.

Yazar kitabı on sekiz ana başlık ve birçok alt başlıktan meydana gelecek şekilde tasarlamıştır. Eserin tanıtımının kolaylaştırılması adına kitaptaki başlıkları konuları bakımından yedi bölüm halinde ele alabiliriz.

Birinci bölümde vahiy başlangıcıyla birlikte İslam'a davet, Peygamberin en büyük mucizesi Kur'an'ın nüzulü ve Kur'an'ın tefsiri başlıkları incelenmiştir. Yazar ilk olarak terimlerin lügat ve ıstılah manasını vermiş, vahiy kelimesinin farklı manalarını ayetler eşliğinde açıklamıştır. Vahyin kesintiye uğradığı zamanlarda Müslümanların çektiği sıkıntılara değinen yazar, zaman zaman da kendi duygularını ön plana çıkararak müşriklere yönelik eleştirilerde bulunmuştur. Müellif, vahiy İslam'a göre açıklamakla yetinmeyip Hristiyanların ve Yahudilerin de görüşlerini değerlendirmiştir. Özellikle ispiirtizma¹ üzerinde durarak vahyin inkâr edilemeyeceğini savunur. Yazar ayrıca günümüzde de tazeliğini koruyan "Kur'an lafzı Peygambere aittir." şeklindeki görüşü eleştirmiştir.

Vahyin kesintiye uğradığı dönemleri ayrıntılı bir şekilde anlatan yazar, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) çekmiş olduğu sıkıntılara da genişçe yer vermiştir. Bir rivayette Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ruhunu saran endişeler neticesinde kendisini uçurumdan atmak istediğinden bahsedilmektedir (s. 34). Sonuç olarak, Peygamberin hem vahyin

* Arş. Gör., Bingöl Üniversitesi, azimkartal55@gmail.com, 0000-0003-1077-9639.

¹ Bazı şartlar altında ölümlerin ruhlarıyla iletişime geçilebileceğini savunan görüştür.

kesilmesinden hem de müşriklerin uyguladığı psikolojik baskılardan etkilendiği anlaşılmaktadır.

Müşrikler Hz. Muhammed'e (s.a.v.) eziyet etmekle kalmamış, her türlü tebliğ faaliyetlerini engellemeye çalışmışlardır. Müşrikler, bazı önemli şahsiyetlerin Müslüman olmasından duydukları endişelere rağmen bu yöndeki faaliyetlerine devam etmişlerdir. Müellif, Hz. Ömer'in (r.a.) nasıl Müslüman olduğundan ve müşriklere nasıl meydan okuduğundan bahsedip *Muvâfakat-ı Ömer* başlığı altında Hz. Ömer'in (r.a.) İslam tarihindeki önemine değinmiştir (s. 36).

Kur'an-ı Kerim kendi içinde bazı gizemler de barındırmaktadır. Örneğin, bazı sureler sadece harflerle başlamaktadır. Hurûf-ı mukattaa olarak adlandırılan bu harflerin tam olarak ne anlama geldiği bilinmemektedir. Bu konuda birçok farklı görüş bulunmaktadır. Yazar burada, bilinen bazı âlimlerin görüşlerini derleyip beş madde halinde sunmuştur. Bununla alakalı bazı tesadüfi durumlara da işaret etmiştir.

“Burada daha hoş olan bir tesadüf-i bedîi vardır. Bu harfler 29 sûrede tekrarlanır. Bunlar 14 harftir. Arapçada “La”yı çıkardıktan sonra hece harflerinden 28 tane kalır. Demek hece harflerinin yarısı sûre başlarında zikrolunmuştur. Yalnız onların yarısı değil, diğer hece harflerinin envanının da hepsi zikrolunur.”

İkinci bölümde Kur'an'ın cem'i meselesini ele alan yazar, yazı malzemeleri ve yazı şekillerini anlatmakla başlamıştır. Kur'an'ın yazılmasının caizliği konusunu tartışıp neden yazılmasının gerekli olduğunu anlatmıştır (s. 89). Bilindiği üzere Kur'an, indirilmesiyle birlikte Peygamberimiz tarafından vahiy katiplerine yazdırılmıştır. Eserde cem', tilaveten cem' ve kitabeten cem' olarak iki kısma ayrılmıştır (s.91). Yazar tilaveten cem'in Hz. Muhammed (s.a.v.) döneminde yapıldığını söylemektedir. Yani tilavet cem', vahiy indikten sonra Hz. Peygamber tarafından okunup hafızlar tarafından ezberlenmesi suretiyle gerçekleşmiştir. Yazar, ikinci tür olan kitabeten cem'in ise Hz. Ebubekir döneminde başladığını ifade etmekte; daha sonra bu kararın nasıl alındığı, komisyonun nasıl oluşturulduğu, komisyonda kimlerin yer aldığı ve ayetleri kabul etme şartlarının neler olduğu hususunda bilgi vermektedir. Aynı şekilde istinsah dönemini de ele alan yazar; Hz. Ebu Bekir'in Kur'an'ı bir kitap haline getirdiğini, Hz. Osman'ın ise halkı bu kitap etrafında birleştirdiğini söyleyerek güzel bir çıkarımda bulunmaktadır (s. 99).

Yazarın sahih kıraate uymayan mushafların yakılma meselesi ile ilgili eserine alıp incelediği bazı rivayetler vardır. Kendisi bu konuda “*harrâk*” kelimesinin yakmak ve yıkamak manasında iki türlü de anlaşılabilceğini söylemektedir. Müellif bu kelimenin “Hz. Osman’ın belirlenmiş niteliklere sahip olmayan mushafları yakmamıştır, sadece tashih edilemeyecek olanları bozmuş ve yıkamıştır.” şeklinde anlaşılabilceğini belirtmiştir. Bu yakma işinin hususi değil umumi mushaflarda olduğunu belirten yazar, İbni Mes’ud ve Ubey’in mushaflarını bu sözlerine delil olarak kullanmıştır (s. 99).

Sure ve ayetlere değinen yazar bu terimleri açıkladıktan sonra birçok tablo sıralamıştır. Sûre ve ayetlerin ismine, iniş sırasına, ayet sayılarına, mekkî ve medenî olmalarına göre farklı pek çok tablo bulunmaktadır. Son olarak da Abdullah İbn Abbas’ın mushafının tertibi tablo halinde verilmiştir. Bu bölümde harf sayılarına, hatta hangi hareketin kaç tane olduğuna kadar bilgiler sıralanmıştır. Daha sonra mushafların yazımı ve yazma ve basma mushaflar hakkında bilgi verilip ilk mushaflara ne olduğu tartışılmıştır (s. 133). Türklerin Müslüman olması ile birlikte minyatür, mimari ve hat sanatı gibi dallarda gelişim yaşanmıştır. Bundan dolayı mushaf yazımında çok ileri seviyelere ulaşılmıştır. Yazar da Türkiye’de hemen hemen her kütüphanede bulunan yazma mushaflar ve hattatlar hakkında bilgi vermiştir. Bununla birlikte ayetleri kolay bulmak için geçmişten günümüze yazılmış olan eserlerin isimlerini zikretmiştir (s.151).

Üçüncü bölümde yazar, bir bakıma Kur’an’ın tarihi konusunu bitirip Kıraat ilmi ile alakalı bilgiler vermeye başlamıştır. Yazar bu bölüme diğer bölümlerde yaptığı gibi konuyla alakalı terimleri ayrıntılı bir şekilde açıklayarak giriş yapmıştır. Kıraat ilmi içinde en önemli konu yedi harf meselesi ve kıraatlerdir. Bu konuda Müslümanların inançlarını sarsmak için müsteşrikler birçok çalışma yapmıştır. Bazı ihtilafli konuları olduğundan daha ileri derecede gösterip itikadî konularda problem olduğu izlenimi uyandırmaya çalışmışlardır. Yazar bu konuda müsteşrikleri çarptırdıkları meselelerde eleştirmiştir (s. 163). Bu konuların derin bilgi gerektirdiğini ve bazı insanların kolay inanabildiğini söyleyerek burada biraz da Müslümanların tembelliğinden yakınmıştır.

Müellif, Batı hayranlığı sebebiyle müsteşriklerin her söylediklerini herhangi bir araştırma yapmaksızın kabul edenleri de sert bir şekilde eleştirmiştir. Müslüman alimlerin bu konuları eskiden çok özgür bir

ortamda tartıştıklarını, dolayısıyla bu meselelerin bugün ortaya çıkmadığını belirtmiştir. Bu alimlerin en garip ve uç görünen rivayetleri bile rahatlıkla eserlerinde yer verebildiklerine değinmektedir. Eserinde bu meselelere derinlemesine yer vermesinin sebebini de Müslümanların bu konuları Avrupalılardan değil, bizzat Müslüman alimlerden duymasını istemesine bağlamaktadır (s. 163-164).

Yazar dördüncü bölümde, yedi harf meselesini incelemektedir. Bilindiği üzere yedi harf meselesi geçmişten günümüze tam olarak netleşmiş bir konu değildir. Gerek rakamsal olarak kaç işaret ettiği hakkında gerekse mahiyeti bakımından birçok görüş ileri sürülmüştür. Yazar bu görüşler içinde kendine göre bir önem sıralaması yaparak bunları yedi madde altında toplayarak örneklerle açıklamıştır (s. 172). Yedi harf meselesiyle Müslümanların zihinlerini karıştırmak isteyen müsteşrikler aynı şeyi hadis ve ayeti birbirine karıştırmaya çalışarak da yapmışlardır. Oysa ayet ve hadis üslup farkıyla dahi kolaylıkla anlaşılmaya müsaittir. Yazar bölümün sonunda ayetlerle ve alimlerden gelen rivayetlerle bu tür iddiaları çürütmeye çalışmaktadır (s. 184).

Yazar beşinci bölümde, Kur'an'a meydan okuyup benzerini getirmeye çalışanlara yer vermiştir. Aynı zamanda ayetlere karşı yazdıkları örneklerden bazılarını da değinmiştir. Meydan okudukları misallere baktığımızda bazı ayetlerde ufak tefek değişiklikler yaparak bu tarz bir karşı çıkış görülmektedir (s. 188). Bu meydan okuyanları ve peygamberlik iddialarında bulunanları on madde halinde görüşleri ile birlikte eleştirmiştir (s. 191). Yazar, yalancı peygamberlerden sonra Babilik ve Bahailik gibi sıkıntılı gördüğü bazı mezheplere değinmiştir. Peygamberliğin en büyük delili mucizeler, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ise en büyük mucizesi Kur'an-ı Kerim'dir. Yazar bu düşünce ile bu tür mezhepleri ve yalancı peygamberleri eleştirmiştir.

Bu bölümde nesih konusuna da değinen yazar, Yahudilerin neshi inkârından bahsetmektedir. Nesih kavramının eskiden sınırları kesin olarak çizilmiş değildir. Farklı ilim dallarından âlimler bu kavramı tamamen farklı manalarda kullanmışlardır. Mutlakı takyîd eden ve âmmı tahsis kılan hususlara, hatta istisnalara bile nesih kavramını kullanmışlardır (s. 206). Neshi kabul etmeyenlere dindeki tedricilikten örnekler vererek itiraz etmiştir. Neshin ihtiva ettiği hüküm bakımından çeşitlerini dört madde halinde beyan etmiştir.

Yazar, bu konudan Kur'an'ın tercümesi meselesini ele almıştır. İslam dininin yabancı coğrafyalara dağılması sebebiyle hem okuma hem

de anlama bakımından bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Her ne kadar telaffuz sorunu hocalar gönderilerek halledilse de insanlar okuduklarını anlamak istemişlerdir. Bu ihtiyaçla birlikte Kur'an'ın tercümesinin caizliği meselesi ortaya çıkmıştır. Müellif bu konuyu derinlemesine tartıştıktan sonra ilk tercümelere bahsedip bazı önemli tercümelere listeler halinde vermiştir.

Yazar altıncı bölümde Tefsir ile Kur'an ve ilimleri bahislerini incelemiştir. Tefsir konusuna değinirken Tefsir yazımının yaygın olduğu dönemlerde Müslümanların refah seviyesinin çok yüksek olduğunu belirtmiştir. Yazar, Müslümanların tefsirden uzaklaştığı zaman gerileme gibi durumların ortaya çıktığını iddia etmiştir. Şu anki durumunda Kur'an'ın manasından çok lafzına verilen önemden dolayı olduğunu ifade etmiştir. Yazar Tefsir'e son derece önem vermiştir. Müslümanların kazandığı savaşları ve gerçekleştirdiği fetihleri dahi tefsire verilen değere bağlamıştır (s. 219).

Tefsir'in öneminden bahseden yazar, çeşitlerini de açıkladıktan sonra neredeyse bütün yüzyıllarda yazılan Tefsir kitaplarını dönemsel olarak tablolar halinde vermiştir (s. 232-245).

Yazar bölümün devamında "*Kur'an Dinin Esasidir*" başlığı altında adeta fıkıh usulü dersi niteliğinde bir giriş yapmıştır (s. 245). Bu bölümde Kur'an'ın mevzusuna değinmiş, daha sonra kendi yaptığı tasnif üzerinden bazı alimlerin görüşlerini değerlendirmiştir. Özellikle Fransız müsteşrik Jules La Beaume'nun kaleme aldığı "*Koran Analyze*" adlı eserin muhtevasında yer alan Kur'an'ın mevzusu bölümündeki on sekiz maddeyi olduğu gibi tercüme ederek aktarmıştır. Bu bölümde son olarak Kur'an'ın tarif ettiği kâmil insanı, sure isimlerini verdikten sonra ayetlerle örneklendirerek beyan etmiştir (s. 253).

Yazar, yedinci ve son bölümde birkaç konuya değinmiştir. Başlangıçta tabiat ilimleri ile Kur'an ilişkisine değinen yazar, burada geniş bir şekilde ele aldığı bilimsel tefsiri eleştirmiş ve bunu aşağılık kompleksine bağlamıştır. Ardından Kur'an-ı Kerim mahluk olup olmadığı meselesine girerek uzunca bu konu üzerinde yoğunlaşmıştır (s. 278). Bu konuyu anlatırken Halife Me'mun ve valileri arasında geçen yazışmaları aktararak ayrıntılı olarak incelemiştir. Bu noktada aslında Me'mun'un bu kadar ileri gitmeyeceğini ve bu zulümlerin asıl müsebbibinin kendi yardımcısı Ebû Duad'ın olduğunu düşünmüştür (s. 295). Hatta mektupları da halifenin hastalığı zamanında bizzat yardımcısının yazdığını belirtmiştir. Özellikle Ahmed b. Hanbel'e

yapılan zulme geniş yer vermiştir. Konunun sonuna doğru ise *"Mu'tezile'nin haklı yönleri vardı, ama tutumu yanlıştı"* şeklinde bir başlıkla meseleyi noktalamıştır.

Yazar, Kur'an'daki tahrif iddialarını reddederek bazı Batılıların Kur'an ve İslam hakkındaki görüşlerine yer vererek son bölümü tamamlamıştır.

Çalışmanın her ne kadar eleştiriye konu olabilecek değerlendirmeleri olsa da Kur'an tarihine, kıraat ilmine ve bazı noktalarda İslam tarihi açısından ilim dünyasına katkıları olduğunu söylemek kaçınılmazdır. Özellikle yazıldığı dönem bakımından önemli bir yere sahip olmuştur. Kitabın samimi bir içtenlikle, bir bakıma duygusal bir üslupla ele alınmış olması okuyucuyu sıkmamaktadır. Yazar konuları derinlemesine anlattığından dolayı bu eser, muadil eserlerden ayrılmaktadır. Bununla birlikte dipnotlarda verdiği bilgiler dikkate şayandır. Eser kıraat alanıyla ilgilenenlerin başvurması gerektiğini düşündüğümüz bir kaynaktır. Yazar konuları anlatırken zaman zaman duygularını fazlasıyla açığa çıkarmaktadır. Bazı bölümlerde ise ana başlıktan kopuk alt başlıklara rastlanmaktadır. Yayınlanma tarihi eskiye dayandığından olsa gerek, eseri kesin çizgilerle bölümlere ayırmak güçtür. Dahası kitabın başlıkları arasında bağlantının sağlanması oldukça güçtür. Her ana başlık adeta bir eser niteliği taşımaktadır. Sonuç olarak bu eserin gerek içerik gerekse kullandığı dil ve üslup bakımından kıymeti haiz olduğu kanaatindeyiz.